ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У НЕБЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВАХ

І. І. ВАКУЛИК, кандидат філологічних наук, доцент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vakulyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4812-7719>

Анотація. У статті вперше описано лексичні запозичення у близькоспоріднених мовах із урахуванням своєрідних тенденцій сучасного терміноутворення. **Мета** дослідження – проаналізувати найуживаніші терміни економіки та з'ясувати, на якому ґрунті вони виникали або через посередництво яких мов утверджувались та існують у сучасному науковому обігові. **Матеріали і методи дослідження.** У роботі застосовано порівняльно-історичний та описовий методи. **Обговорення.** Лексичні запозичення, побудовані на германській основі або на романській, представлено мовами, що належать до різних мовних сімей (наприкладі термінів англійської, французької, німецької, фінської, естонської, японської мов тощо). Лексичні запозичення з грецької та латинської мов зустрічаються не лише у мов-представників індоєвропейської мовної сім'ї, але й у фінно-угорських мовах, зокрема, фінській, що пояснюється поширенням інтернаціональної лексики. Опис особливостей функціонування у сучасних європейських мовах груп термінів з ініціальними та фінальними терміноелементами класичного походження демонструє теоретичні і практичні напрямки вивчення і дослідження семантичних зв'язків у сучасній науковій термінології досліджуваних галузей. Розглянуті моделі термінів свідчать про складність відношень реальної дійсності та складність способів утворення сучасних термінів, про форми зв'язків терміноелементів у змістовій структурі терміна-слова. **Висновки.** Доведено, що попри свою генетичну та типологічну відмінність від індоєвропейської, фінно-угорська входить своєю термінологією до європейського термінологічного ареалу якщо не повністю, то значною частиною.

Ключові слова: термінологія, запозичення, термін, європейський ареал, латинська мова, близькоспоріднені мови, індоєвропейська мовна сім'я, фінно-угорські мови.

Актуальність. В останні десятиліття запозичення з англійської мови все частіше проникають до складу сучасних термінологій майже всіх мов. Для романських та слов'янських мов нова хвиля англіцизмів пояснюється кількома причинами. Зокрема, розвиток економічної науки передбачає появу нових реалій і, відповідно, нових понять. У процесі терміноутворення не останню роль відіграє престиж англійської мови у світі. Глобалізація світової економіки, розширення зв'язків із англійськими країнами, збільшення кількості українсько-англійських білінгвів дозволило англійській мові набути статус мови міжнародного спілкування. Однак при цьому не слід забувати про так звані інтернаціоналізми, підґрунтям яких є класична основа.

Аналіз публікацій. Лінгвістичні спостереження над інтернаціональною лексикою, які проводилися упродовж XIX та XX ст. (А.°Мейє, Е.°Ріхтер, О.°Есперсен, В.°Жирмунський, Е.°Вюстер, М.°Юшманов, А.°Білецький, Ф.°Нікітіна, В.°Акуленко, В.°Даниленко, М.°Степанова, Н.°Клименко,

О.°Безпояско, О.°Суперанська, М.°Володіна, Є.°Карпіловська, Л. Шевченко, Ю. Цимбалюк, О. Станкевич, Р. Беляєв, А. Олійник), переросли на актуальну проблему мовознавства сьогодення (О. Балалаєва, оскільки більшість лексичних інтернаціоналізмів обслуговує суспільно-політичне життя, культуру та науково-технічну сферу, які пов'язані з термінологією. Проте далеко не всі теоретичні проблеми у цих дослідженнях (із урахуванням своєрідних тенденцій сучасного терміноутворення) знайшли своє вичерпне розв'язання.

Мета дослідження – проаналізувати найуживаніші терміни економіки та з'ясувати, на якому ґрунті вони виникали або через посередництво яких мов утверджувались та існують у сучасному науковому обігові.

Матеріали і методи дослідження. На нинішньому етапі термінологічної роботи виникають передумови для більш широкого вивчення термінологічних систем: кількісне зростання нових найменувань передбачає посилення лексичного і структурного впливу на інтернаціональні моделі словотвірних інновацій, а також необхідно для розуміння

основних чинників і закономірностей розвитку граматичної будови мови взагалі.

Традиція запозичувати слова або їх частини стала підґрунтям для створення сучасних термінологічних систем. Запозичення термінів із давньогрецької та латинської мов або елементів цих мов не є випадковими, вони спричинені культурним впливом з боку класичних мов упродовж багатьох сторіч. Освоєння греко-латинізмів у різні періоди розвитку мови-реципієнта розширює процес взаємодії терміносистем близькоспоріднених і неблизькоспоріднених мов, що пов'язується з поглибленням проблеми міжмовної взаємодії. Динаміка впливу мови-джерела знайшла своє відображення у ланцюгах аналізованих прикладів термінів сучасних європейських мов. Детальний розгляд масиву термінів із залученням (як фону) термінів медичних, біологічних, фізичних свідчить, що латинські і грецькі елементи, виступаючи формантами структурної будови термінів, утворюють обрамлення сучасних термінологічних одиниць, що являє собою прояв термінологічного коду.

Результати дослідження та їх обговорення. У новітніх термінологічних словниках з економіки та права зафіксовано англomовні запозичення-терміни. Ці лексичні запозичення ми поділяємо на дві групи. Одна частина англіцизмів побудована на германській основі, інша частина – на романській. Зокрема, частина таких слів з'явилася ще у середні віки з грецької або через посередництво латинської, а згодом і французької мов.

У першій групі значна кількість термінів є транслітерованими. Частина їх сформувалася на власне англійському ґрунті, напр.: *консалтинг* ек. «консультування продуцентів, продавців та покупців із широкого кола питань економічної діяльності підприємств, фірм» < англ. *consulting* «консультація» < лат. *consulo, sului, sultum, ěre* «радитись»; *концерн* юр., ек., нім. *Konzern* m «велике об'єднання багатьох промислових, фінансових, торговельних підприємств, що здійснюють спільну діяльність на основі добровільної централізації функцій» (воєнний концерн, міжнаціональний концерн, монополістичний концерн) < англ. *concern* «турбота, відношення» < лат. *concerno, -, -, concernĕre* «відноситись»; *опціон* юр., ек., нім. *Option* f 1) «право вільного вибору відносно будь-якої угоди»; 2) у договорі морського перевезення

«умова, що передбачає право вибору фрахтувальником порту»; 3) у біржових операціях «придбане за певну плату право купувати або продавати будь-які цінності протягом певного часу» (валютний опціон, вантажний опціон, опціон на закупівлю, опціон покупця, опціон продавця) < англ. *option* < лат. *optio, ōnis* f «вільний вибір, бажання»; *рестрикція* юр., нім. *Restriktion* f «застосування будь-яких обмежень (обмеження виробництвом, банками)» (англ. *restrictive material* «матеріальне обмеження», нім. *restriktive Auslegung* f «обмежувальне тлумачення») < англ. *restriction* < лат. *restrictio, ōnis* f «обмеження»; *спонсор* юр., ек. «юридична або фізична особа, яка фінансує будь-який захід безкоштовно або з частковою оплатою» < англ. *sponsor* < лат. *spondeo, sponendi, sponsum, ěre* «обіцяти»; *стагфляція* ек. «стан економіки країни, в якому поєднуються стагнація та інфляція» < англ. *stagflation* (гібридний термін від лат. *stagnatio, ōnis* f «застій» < *stagno, āvi, ātum, āre* «робити нерухомим» та *inflatio, ōnis* f «роздування»).

Інша частина економічних термінів утворилася в англійській мові переважно на романській основі, напр.: *дистриб'ютор* юр., ек. «оптова самостійна фірма, збутовий посередник, який укладає з фірмою-виробником договір на право продажу продукції на певній території протягом узгодженого терміну» < англ. *distributor* < *distribute* < лат. *distributio, ōnis* f «розподіл»; *інвестор* ек., нім. *Investor* m «приватний підприємець, організація або держава, які здійснюють інвестицію» (інвестиційна компанія, інвестиційний банк, інвестиційний бум, інвестиційний трест, інвестиції за кордоном, інвестиції капіталу, фінансові інвестиції, реальні інвестиції) < англ. *investor* < лат. *investio, (ivi), ĩtum, ĩre* «одягати»; *кліринг* ек., нім. *Clearing* n «система безготівкових розрахунків, заснована на зарахуванні взаємних грошових вимог та зобов'язань» (валютний кліринг, банківський кліринг, двосторонній кліринг, міжнародний кліринг, багатосторонній кліринг, примусовий кліринг, нім. *Devisenclearing* n, *Zwangsclearing* n) < англ. *clearing* «очищення» < англ. *clear* «чистий, ясний» < лат. *clarus, a, um* «славний, чистий»; *факторинг* ек. «різновид торговельно-комерційної операції, яка поєднується з кредитуванням оборотного капіталу клієнта» (аналіз факторингу, операція факторингу) < англ. *factoring* < лат. *factor, ōris* m «виробник» < *facio, feci, factum, ěre* «робити»; *ф'ючерс* ек., нім. *Geschäft auf Termin* «стандартизовані

форвардні контракти на валюту, торгівля якими відбуваються на біржах» (ф'ючерсні угоди, англ. *future transactions*) < англ. *futures* < лат. *futurus, a, um* «майбутній».

Лексичні запозичення з грецької та латинської мов зустрічаються не лише у мов-представників індоєвропейської мовної сім'ї, але й у фінно-угорських мовах, зокрема, фінській, що пояснюється поширенням інтернаціональної лексики. Напр.: фін. *modernisoida* «модернізувати», *monumentii* «монумент», *nomini* «ім'я», *nooti* дипл. «нота», *normi* «норма», *notaari* «нотаріус», *opponentii* «опонент», *oppositio* «опозиція», *propaganda* «пропаганда», *prosentii* «процент», *sociaalidemokratii* «соціал-демократ», *sociaali huolto* «соціальне забезпечення». При побудові термінів у фінській мові використовуються також міжнародні терміноелементи, які за походженням є класичними префіксами (або префіксоїдами). Напр.: *demilitarisoida* «демилітаризувати», *demobilisointi* «демобілізація», *desinfiointi* «дезінфекція», *diskriminointi* «дискримінація», *antiseptinen* «антисептичний», *auto* «автомобіль», *autohalli* «гараж», *autokoulu* «автошкола», *autoilija* «автомобіліст», *autoilu* «автомобілізм», *minimimäärä* «мінімальна кількість», *monografia* «монографія», *monopoli* «монополія» і т.п. Як слушно зазначала проф. Ф.°О.°Нікітіна, попри свою генетичну та типологічну відмінність від індоєвропейської, фінно-угорська входить своєю термінологією до європейського термінологічного ареалу якщо не повністю, то значною частиною.

Також презентувати терміни з елементами класичного походження може естонська мова. Напр.: *autobaas* «автобаза», *autobiograafia* «автобіографія», *autobus (omnibus)* «автобус»; *autogaraaz* «автогараж», *autograaf* «автограф», *automaat* «автомат», *autotehas* «автозавод», *antikvaar* «антиквар», *antisotsiaalne* «антисупільний», *hüposulfiit* «гіпосульфід», *degradatsioon* «деградація», *desinfektsioon* «дезінфекція», *degenaratsioon* «дегенерація», *desorganisaator* «дезорганізатор», *demaskee-rima* «демаскувати», *demobilisatsioon* «демобілізація», *demoralisatsioon* «деморалізація», *detsentralisatsioon* «децентралізація», *diskvalifitseerima* «дискваліфікувати», *interventsioon* «інтервенція», *interpelleerima* «інтерпелювати», *inflatsioon* «інфляція», *katastroof* «катастрофа», *transportlint* «конвейер», *kontraheerimine* «контрактація», *multimi-*

ljonilina «багатомільйонний», *monopoli-seerima* «монополізувати», *monopolistlik* «монополістичний», *transporteerimine* «перевезення», *subordinatsioon* «субординація», *eksterritoriaalsus* «екстериторіальність».

Поширення інтернаціональної лексики знайшло відображення також у мові Далекого Сходу – японській мові. Через посередництво англійської в японській мові (починаючи з 1945 р.) інтернаціональна лексика продовжує доповнюватися англійськими словами, які зобов'язані своїм походженням класичним мовам. Напр.: япон. *рэдзонансу* «резонанс», *опутимисутто* «оптиміст», *нѳто-букку* «ноутбук» (перен. «записник»), *сэкусѳн* «секція», *докутѳ* «лікар», *индакусѳн* «індукція», *аторакусѳн* «атракціон», *райбурапі* «бібліотека», *бандаридзуму* «вандалізм».

Аналіз терміноелементів класичного походження, який застосовано до термінології юриспруденції та економіки сучасних європейських мов, дає можливість говорити про повне або часткове обрамлення сучасних термінів. Опис особливостей функціонування у сучасних європейських мовах груп термінів з ініціальними та фінальними терміноелементами класичного походження демонструє теоретичні і практичні напрямки вивчення і дослідження семантичних зв'язків у сучасній науковій термінології досліджуваних галузей. Розглянуті моделі термінів свідчать про складність відношень реальної дійсності та складність способів утворення сучасних термінів, про форми зв'язків терміноелементів у змістовій структурі терміна-слова.

Висновки. Процес запозичення латинських і грецьких слів або їх частин (терміноелементів) не можна вважати завершеним для жодної з сучасних європейських мов. В епоху глобалізації можна говорити про «вирівнювання» наукових термінологій не лише в тих мовах, що належать до індоєвропейської мовної сім'ї, але й у фінно-угорських мовах (зокрема, у фінській та естонській мовах). До угорської мови ми не зверталися, вона може бути менш показовою, оскільки у ній наявна велика кількість кальок тих слів, що в інших мовах є інтернаціональними.

Завдяки своєрідній рамковій конструкції, котра характерна більшості інтернаціоналізмів, іншомовні слова легше розпізнавати не лише серед мов індоєвропейської мовної сім'ї, але й інших мовних сімей. Використання сучасними європейськими

мовами термінотворчого потенціалу класичних мов є важливим фактором у розвитку греко-латинізмів. Збагачуючи лексико-семантичні можливості нових мов,

давньогрецька і латинська мови стали джерелом поповнення складу сучасної термінології.

Список використаних джерел

1. Sõnastik: эстонско-англо-русский словарь. URL: <http://www.dictionary.ee/ru/>
2. Балалаєва О. Ю., Вакулик І. І. Латинська мова та основи біологічної термінології. Київ: ВПЦ «НУБіП України», 2014. 376 с.
3. Балалаєва О. Ю., Вакулик І. І. Латинська мова та основи біологічної систематики. Київ: Фітосоціоцентр, 2013. 324 с.
4. Большой Финско-русский и Русско-финский общелексический словарь Polyglossum. 4-е исправленное и расширенное издание. URL: fin_ru4.pg32
5. Бондаренко І., Хіно Т. Японсько-український, українсько-японський словник. Київ: Альтернативи, 1998. 592 с.
6. Вакулик І. І. Наукова термінологія як фактор формування наукової компетенції. Sciencerise. PC «Technology center». Vol. 9/1 (14). 2015. С. 71-74.
7. Вакулик І. І. Формирование научной картины мира в современном языковом пространстве. Мовні і концептуальні картини світу, 2013. Вип. 43 (1). С. 203-209.
8. Вакулик І. І. Лінгвістичні аспекти наукової комунікації у синхронії та діяхронії [Linguistic aspects of scientific communication in synchrony and diachronic] : монографія. Київ: ДП «Прінт Сервіс», 2015. 280 с.
9. Крісенко, С. Новітній англо-український, українсько-англійський словник. Харків: Промінь, 2010. 960 с.
10. Пушкар, В. В., Кушнір, А. І., Суханова, О. А., Вакулик, І. І. Ландшафтна архітектура, дизайн середовища, садово-паркове господарство: Термінологічний словник-довідник. Київ: ЦП «Компринт», 2019. 432 с.
11. Русско-венгерский словарь тематический. 2019. 258 с.
12. Русско-эстонский словарь. Под ред. Хелле Лееметс. Таллинн: Eesti Keele Instituut, 2000. Т. 1-2. URL: <http://www.eki.ee/dict/ves/tiitel.html>
13. Таланов, О. Українсько-фінський розмовник. Київ: Арії, 2012. 256 с.
14. Японсько-український словник онома-топічної лексики. Уклад. Кобелянська О., Еґава Х. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 320 с.

References

1. Sõnastik: ehstonsko-anglo-russkij slovar' [Estonian-English-Russian dictionary]. URL: <http://www.dictionary.ee/ru/>
2. Balalaieva, O. Yu., Vakulyk, I. I. (2014). Latyns'ka mova ta osnovy biolohichnoy terminolohyi [Latin language and basics of biological terminology]. Kyiv, 376.
3. Balalajeva, O. Ju., Vakulyk, I. I. (2013). Latyns'ka mova ta osnovy biolohichnoji systematyky [Latin systematics and foundations]. Kyiv, 324.
4. Bol'shoj Finsko-russkij i Russko-finskij obshheleksicheskij slovar' Polyglossum [Comprehensive Finnish-Russian and Russian-Finnish general dictionary Polyglossum]. URL: fin_ru4.pg32
5. Bondarenko, I., Khino, T. (1998). Yaponsko-ukrainskyi, ukrainsko-yaponskyi slovyk [Japanese-Ukrainian, Ukrainian-Japanese dictionary]. Kyiv, 592.
6. Vakulyk, I. I. (2015). Naukova terminolohiia yak faktor formuvannia naukovoї kompetentsii [Scientific terminology as a factor for forming language competence]. ScienceRise. Technology center, 9/1 (14), 71-74.
7. Vakulyk, I. I. (2013). Formirovanie nauchnoj kartyny mira v sovremennom yazykovom prostranstve [Formation of the scientific picture of the world in the modern language space]. Movni i kontseptualni kartyny svitu, 43, 1, 203-209.
8. Vakulyk, I. I. (2015). Linhvistyčni aspekty naukovoї komunikacii u synxroniji ta diaxroniji [Linguistic aspects of scientific communication in synchrony and diachronic]. Kyiv, 280.
9. Krisenko, S. (2010). Novitnii anhlo-ukrainskyi, ukrainsko-anhliiskyi slovyk [News English-Ukrainian, Ukrainian-English vocabulary]. Kharkiv, 960.
10. Pushkar, V. V., Kushnir, A. I., Sukhanova, O. A., Vakulyk, I. I. (2019). Landshaftna arkhitektura, dyzain seredovyshcha, sadovo-parkove hospodarstvo: Terminolohichni slovyk-dovidnyk [Landscape architecture, environmental design, gardening: Terminological dictionary-reference book]. Kyiv, 432.
11. Russko-vengerskij slovar' tematiceskij [Russian-Hungarian thematic dictionary] (2019), 258.
12. Leemets, H. (2020). Russian-Estonian

Dictionary [Russian-Estonian dictionary]. Tallinn, 1-2.
 13. Talanov, O. (2012). Ukrainsko-finskyi rozmovnyk [Ukrainian-Finnish phrasebook]. Kyiv, 256.

14. Kobelianska, O., Egava, Kh. (2016). Iaponsko-ukrainskyi slovnyk onomatopeichnoi leksyky [Japanese-Ukrainian dictionary of onomatopoeic vocabulary]. Kyiv, 320.

LEXICAL BORROWINGS IN UNRELATED LANGUAGES

I. I. Vakulyk

Abstract. The article describes lexical borrowings in languages that are not closely related, taking into account the peculiar tendencies of modern term formation. The **purpose** of the study is to analyze the most commonly used terms of economics and to find out on what basis they originated or through which languages they were established and exist in modern scientific circulation. **Materials and methods of research.** Comparative-historical and descriptive methods are used in the work. **Discussion.** Lexical borrowings based on German or Romance bases are represented by languages belonging to different language families (as the examples are used the terms of English, French, German, Finnish, Estonian, Japanese, etc.). Lexical borrowings from Greek and Latin are found not only in the languages of the Indo-European language family, but also in Finno-Ugric languages, in particular Finnish, which is explained by the spread of international vocabulary. The description of the features of functioning in modern European languages of groups of terms with initial and final terminological elements of classical origin demonstrates theoretical and practical directions of studying and research of semantic connections in modern scientific terminology of the studied branches. The considered models of terms testify to the complexity of the relations of reality and the complexity of the ways of formation of modern terms, and also the forms of connections of terminological elements in the semantic structure of the term-word. **Conclusions.** The Finno-Ugric languages enter the European terminological area with its terminology, if not completely, then for a significant part, despite its genetic and typological difference from the Indo-European one.

Keywords: terminology, borrowing, term, European area, Latin language, languages that are not closely related, Indo-European language family, Finno-Ugric languages.